

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
Καθηγητοῦ καὶ Κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΠΡΟΤΥΠΟΝ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΗΓΕΤΟΥ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ « ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ », ΤΟΜ. Η', ΑΡΙΘ. 1

ΑΘΗΝΑΙ
1966

21268

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
Καθηγητοῦ καὶ Κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΠΡΟΤΥΠΟΝ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΗΓΕΤΟΥ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ « ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ », ΤΟΜ. Η΄, ΑΡΙΘ. 1

ΑΘΗΝΑΙ
1966

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
Καθηγητοῦ καὶ Κοσμητοροῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΡΟΤΥΠΟΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΗΓΕΤΟΥ*

Μεγαλειότατε,

Ἐορτάσαντες ἐν τῷ ἀνακαινιζομένῳ περικαλλεῖ Βυζαντινῷ Πανεπιστημιακῷ ναῷ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου τὴν μεγάλην βυζαντινὴν καὶ πανορθόδοξον ἑορτὴν τῶν Τριῶν μεγάλων Πατέρων καὶ Οἰκουμενικῶν φωστήρων Ἱεραρχῶν καὶ διδασκάλων, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τῶν ἀληθῶς μεγάλων ἡγετῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ δ' αἰῶνος, τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῶν ἑλληνικῶν καὶ χριστιανικῶν γραμμάτων, καὶ ἐπιτελέσαντες, κατὰ τὸ ἱερὸν ἔθος, τὰ σεμνὰ μνημόσυνα τὰ ἀφιερωμένα εἰς τοὺς ἰδρυτὰς καὶ εὐεργέτας καὶ Καθηγητὰς τοῦ Ἀνωτάτου τούτου τῆς Παιδείας καὶ ἐπιστήμης ἰδρύματος, διότι ἔδωκάν ημεῖς τὸν πλοῦτον των οἱ πρῶτοι καὶ ἐμόχθησαν οἱ δεῦτεροι ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῆς Παιδείας ἐν Ἑλλάδι, συνήχθημεν καὶ αὖθις ἐπὶ τὸ αὐτὸ διὰ τὰ ἑορτάσωμεν, ἐν πνευματικῷ συμποσίῳ, τὴν μεγάλην ἐτησίαν πανήγυριν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τῶν ἑλληνικῶν καὶ χριστιανικῶν γραμμάτων.

Καίτοι ἡ ἐξέτασις τῆς συζυγίας Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ, ὡς ἱστορικῶν πνευματικῶν μεγεθῶν, ὧν τὸ πρῶτον ἀποτελεῖ τὸ αἰώνιον κρι-

* Λόγος πανηγυρικός εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐκφωνηθεὶς ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν Τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου κατ' ἐντολὴν τῆς Συγκλήτου τῇ 30ῃ Ἰανουαρίου 1966. Παρέστησαν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ. Χρυσόστομος, ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Στυλ. Ἀλλαμανῆς καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Κ. Τσάτσος κ.ἄ. ἐπίσημοι. Μετὰ βραχείαν εἰσήγησιν τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου καθηγητοῦ κ. Α. Φιλίππιδου, ὡμίλησεν ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, μετ' ὃ ἐδόθη ὁ λόγος εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Γ. Κονιδάρην.

Ὁ παρὼν λόγος συνδέεται πρὸς τὸν ἕτερον λόγον - πραγματείαν τοῦ ἰδίου: Ἡ διαμόρφωσις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ ε' αἰῶνος καὶ οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι. Ἐν Ἀθήναις 1955.

τήριον παντός πολιτισμοῦ, δὲν ἐξηντλήθη, ὡς θέμα ἱστορικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἐρεύνης, ἐν τούτοις ἔκρινα σκόπιμον νὰ ἐξετάσω σήμερον μίαν εἰσέτι πλευρὰν τοῦ βίου τοῦ Μ. Βασιλείου, τὴν μᾶλλον ἐπίκαιρον, διότι πράγματι ὁ μέγας φωστὴρ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι μόνον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆρξεν ὑπόδειγμα, ἀληθῶς πρότυπον οἰκουμενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡγέτου διὰ πᾶσαν ἐποχὴν καὶ μάλιστα τὴν ἡμετέραν. Διότι ὁ Μ. Βασίλειος, ἔχων τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἕκαστος ἐπίσκοπος ὀφείλει νὰ μεριμνᾷ ὄχι μόνον περὶ τῆς ἐνότητος καὶ εὐσταθείας ἐν τῇ πίστει καὶ τῆς ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῷ ἡθελί ὑγείας καὶ ἀκτινοβολίας τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐπισκοπῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ σταθερότητος καὶ ἐνότητος τῶν ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην Ἐκκλησιῶν, δύναται νὰ προβληθῇ καὶ ἐν τούτῳ, ὡς ὑπόδειγμα πρὸς μίμησιν ἐν τῷ παρόντι. Γράφων πρὸς τοὺς Δυτικούς ἐπισκόπους ὁ Μ. Βασίλειος περὶ τὸ 372, ἦτοι κατὰ τὸ 3^{ον} ἔτος τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ, ὡς ἐξῆς διατυπώνει τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ προκειμένου σημείου πεποίθησιν. «Ὡσπερ οὖν ἡμεῖς ἴδιον ἀγαθὸν ἑαυτῶν ποιούμεθα τὴν ὑμετέραν πρὸς ἀλλήλους σύμπνοιάν τε καὶ ἐνότητα, οὕτω ὑμᾶς παρακαλοῦμεν συμπαθεῖσαι ἡμῖν ταῖς διαιρέσεσι καὶ μὴ, ὅτι τῇ θέσει τῶν τόπων διεστήκαμεν, χωρίζειν ἡμᾶς ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ', ὅτι ἐνούμεθα τῇ κατὰ πνεῦμα κοινωνίᾳ, εἰς τὴν ἐνὸς σώματος ἡμεῖς συμφωνίαν ἀναλαμβάνειν».

* *

Ἐξετάζοντες τὰ κείμενα τοῦ Μ. Βασιλείου εἰς μίαν ἐποχὴν ἐντόνων ἐκκλησιαστικῶν - οἰκουμενικῶν τάσεων, ἐφ' ὅσον ἀπὸ μὲν τοῦ 1920 πρώτη ἢ Νέα Ρώμη, ἢ κορυφὴ τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1960 ἢ Μόσχα καὶ ἢ Παλ. Ρώμη μετέχουσι τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ προσέξωμεν ἰδιαζόντως τὸ βασικὸν τοῦτο σημεῖον τῆς οἰκουμενικότητος εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρασίαν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ μάλιστα τοῦ Μ. Βασιλείου.

Τοῦτο δὲ καθίσταται φανερὸν εἰς τὸν μελετητὴν τοῦ ὅλου ἔργου καὶ μάλιστα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Βασιλείου, ὡς καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων κειμένων τῶν μεγάλων ἐγκωμιαστῶν αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ τῶν συνεχιστῶν τοῦ Ἐκκλ. Ἱστορικοῦ Εὐσεβίου καὶ τῶν συνεχιστῶν του ἱστορικῶν Σωκράτους, Σωζομενοῦ καὶ Θεοδωρήτου τοῦ Κύρου. Καὶ ὁ μὲν Σωκράτης (350-439), γράφων περὶ τοῦ Μ. Βασιλείου, «προβληθέντος ἐπισκόπου τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας» σημεῖοι, ὅτι «φροντίδα τῶν Ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο» (IV, 26). Ὁ Σωζομενὸς (439-450) προσφυνῶς παρατηρεῖ, ὅτι οἱ ἄκριοι Ἀρειανοὶ «μικροῦ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας εἰς τὴν αὐτῶν δόξαν ταὺς πλείους παρέσυραν, εἰ μὴ τοὺς ἀμφὶ Βασίλειον καὶ Γρηγόριον τοὺς Καππαδόκας ἀντιπάλους ἡῶρον» (VI, 26).

Ἄλλα τὴν Οἰκουμενικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἀκτινοβολίαν τοῦ ἀνδρὸς παριστᾶ διὰ περισσοτέρων ὁ Θεοδώρητος ὁ Κύρου, γράψας περὶ τὰ 70 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Βασιλείου. Τοῦτον χαρακτηρίζει τῆς Οἰκουμένης φωστῆρα «θεῖον», «πανεύφημον ἄνδρα», «διδάσκαλον τῆς Οἰκουμένης» καὶ συχνάκις «μέγαν». Μέγας δὲ ἐκλήθη ἔτι ζῶν ὁ Βασίλειος καὶ δικαίως ὡς θὰ ἴδωμεν. Ἄλλ' αἱ ἐπιστολαὶ περισσότερον ἢ τὰ συγγράμματα τοῦ ἐξόχου ἱεράρχου, ἀποτελοῦν θησαυρὸν ἀνεκτίμητον ὄχι μόνον διὰ τὴν σύγχρονον ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν προῤῥιμων Βυζαντινῶν χρόνων, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς θέσεως, ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος ὑπῆρξε δραστηριότερος τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἐν τῇ οἰκουμενικῇ μερίμνῃ του ὑπὲρ τῆς πίστεως τῆς Νικαίας ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὀλίγα ἔτη τῆς δράσεως αὐτοῦ — μόλις 15 ἔναντι 48 τοῦ Ἀθανασίου — καὶ ἐν τῇ ἀκαμάτῳ δράσει του ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ εὐσταθείας καὶ ἐνότητος τῶν Καθολικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Οἰκουμένης, κατὰ τὸν δ' αἰῶνα. Ἄλλ' ὁ Μ. Ἀθανάσιος ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ὁ πολυπαθέστερος. Ταῦτα ἐξάγονται ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου καὶ τῆς συγκρίσεως τῶν ἱστορικῶν βιογραφιῶν.

* *

Αἱ ὑπὸ τῶν περιωνύμων Μαουρίνων μοναχῶν ἐν τῇ Δύσει συλλεγεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι 365 ἐπιστολαὶ τοῦ Μ. Βασιλείου μερικῶς — τούτων γνήσια φαίνονται 330 περίπου ἀπευθυνόμεναι πρὸς Ἐκκλησίας καὶ ἐπισκόπους καὶ ἄρχοντας πρόσωπα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ρώμης, τῆς Ἰταλίας τῶν Μεδιολάνων μέχρι καὶ τῆς Γαλλίας — εἶναι ὄχι μόνον διὰ τὸ περιεχόμενόν των, τὴν σοφίαν, ἀρετὴν, δύναμιν τοῦ χαρακτῆρος ἐν τῇ καταπολεμῆσει τῶν αἱρέσεων, καὶ ἐν τῇ ἀμύνη τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ διὰ τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ ἀνδρὸς τεκμήρια ἀληθῶς ἀνυπερβλητὰ εἰς βαρύτητα διὰ τὴν ἐποχὴν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ θαυμαστὰ διὰ τὴν οἰκουμενικὴν δραστηριότητα τοῦ ἀνδρὸς, ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου δράσαντος ὑπὸ δραματικᾶς διὰ τὴν Καθολ. Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς συνθήκας.

Κατὰ τὸ μέγα πλῆθος αὐτῶν, 290 περίπου, αἱ ἐπιστολαὶ καλύπτουσι τὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τῶν 9-10 ἐτῶν τῆς ἐπισκοπικῆς αὐτοῦ ζωῆς. Δίδουν δὲ αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, ὑπόδειγμα πολλάκις ἐπιστολιμαίου ὕφους, ὄχι μόνον ζωντανὴν εἰκόνα τῆς πολυπλεύρου δραστηριότητος, ἀληθῶς οἰκουμενικῆς καὶ ἐν πνεύματι ἀρχαίῳ πραγματοποιηθείσης, ἀλλ' ἀποτελοῦν ταυτοχρόνως ἔξοχα μαρτύρια τοῦ βάθους τῆς Θεολογίας, τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς του ἀκόμῃ σκέψεως, τῶν ἡγετικῶν προσόντων καὶ τῶν σπανίων ἱκανότητων τοῦ πνεύματός του, ὡς ἱεράρχου τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ δ' αἰῶνος, παραπλεύρως πρὸς τὸν Μ. Ἀθανάσιον ἐπὶ δεκαετηρίδα ἱσταμένου

ὡς μεγάλου τῆς Ὁρθοδοξίας ἡγέτου καὶ προμάχου. Τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀσκητικὸν τοῦ Βασιλείου σῶμα ἐνεσάρκωνε ψυχὴν μὲ πλουσίαν καρδίαν, ἣ ὁποία ἔδιδε δύναμιν ἀλλὰ καὶ καλωσύνην εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ χαρακτηρῶς του. Εἰς αὐτὰς τὰς ἐπιστολάς ἔχομεν λεπτομερείας τοῦ βίου τοῦ μεγάλου τὴν ψυχὴν ἀνδρός, ὁ ὁποῖος μὲ ἰσχὺν πάντοτε καὶ εὐρύτητα πνεύματος περιγράφει πρόσωπα καὶ καταστάσεις καὶ τὴν κρισιμότητα τῶν καιρῶν, τοὺς ὁποίους διήρχειτο ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ δίδει, μὲ πρακτικὸν νοῦν, κατεύθυνσιν καὶ συμβουλεύει περὶ τοῦ πρακτείου. Διακρίνονται αἱ ἐπιστολαὶ (Altaner) εἰς ἱστορικός, δογματικὰς-πολεμικός, ἠθικός καὶ ἀσκητικός, παραμυθητικός, φιλικὸς καὶ συστατικός. Τρεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν ἀπέκτισαν κανονικὸν κύρος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (188, 199, 217)¹.

Εἰς τὰς ἐπιστολάς ἀντικατοπτρίζεται τὸ δροῦμα τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ δ' αἰῶνος. Ὁ Μ. Βασίλειος τὸ περιγράφει διὰ ζωηρῶν χρωμάτων, διότι ἡ καρδία του πάλλει ὑπὲρ τῶν πασχόντων διὰ τὴν πίστιν τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς ἐνότητος ἐν ταύτῃ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ὡς ὄντως ἐκκλησιαστικὸς ἡγέτης ἔπεται χρονικῶς τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ὅστις ἀπεβίωσεν 6 ἔτη πρὸ τοῦ Μ. Βασιλείου (373), ἀλλ' εἶναι ὑπέριτος. Τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὁμως ἐπεκαλέσθη ὀρθῶς τὴν βοήθειαν, διὸ καὶ πλῆθος ἐπιστολῶν ἀπευθύνεται πρὸς τὸν στυλὸν τῆς Ὁρθοδοξίας, τὸν ἀσκοῦντα οὐσιώδη ροπήν ἐπὶ τὴν Δύσιν, ἀλλὰ καὶ δεχόμενον τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ρώμης. Ρώμη-Ἀλεξάνδρεια τελοῦσιν ἐν συνδέσμῳ καὶ ἀμοιβαίᾳ ἐπιρροῇ ἐπὶ ἓνα αἰῶνα καὶ πλέον, ἦτοι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πάπα Ἰουλίου μέχρι τοῦ Λέοντος τοῦ Α' τοῦ μεγάλου (340-460). Ἡ Θεολογία, ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἰσχὺς, ἣν ἤσκει ἐν Ἀνατολῇ καὶ Δύσει ἡ προσωπικότης τοῦ μάρτυρος Ἱεράρχου τοῦ «μακαριωτάτου Πάπα Ἀλεξανδρείας», ὡς λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, ἀποτελοῦσι διὰ τὴν ἀσκήσιν εὐρείας οἰκουμενικῆς πολιτικῆς, ὡς συνέλαβε καὶ ἔθεσε ταύτην εἰς ἐφαρμογὴν ὁ πανηγυριζόμενος Ἱεράρχης, πολῦτιμον παράγοντα. Θεμέλιον καὶ ἀφετηριάν τῆς οἰκουμενικῆς τοῦ Μ. Βασιλείου «πολιτικῆς» (χρησιμοποιοῦμεν τὸν σύγχρονον τοῦτον ὄρον, ὡς κατάλληλον), εἶναι ἡ ἐκκλησιολογία αὐτοῦ. Ὁ Μ. Βασίλειος δομᾶται ἀπὸ τῆς Παυλείου διδασκαλίας, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι «σῶμα τοῦ Χριστοῦ»². Ἡ Ἐκκλησία παρίσταται ὑπὸ τοῦ Βασιλείου ὡς ἡ «πόλις τοῦ Θεοῦ», ἡ περιλαμβάνουσα «πᾶσαν τὴν νοητὴν κτίσιν, ἀπὸ τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων μέχρι τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν», τῶν εὐρισκομένων ἐν οὐρανοῖς καὶ τῶν πιστῶν καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, εὐφροαινομένης δὲ διὰ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος (εἰς ψαλμ. 45, 5 Migne PG. 29, 421). Ὅθεν εἶναι νοητόν, διατι «πάντες οἱ ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως προσληφθέντες ἐν σῶμα ἔσμεν

1. Πρὸβλ. Κ. Bonis, Byz. Zeit. 44 (1951) 62-78.

2. Ἰ. Καρμίρη, Ἡ ἐκκλησιολογία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Ἀθήναι 1962.

κεφαλὴν ἔχοντες τὸν Χριστόν», ὅστις εἶναι «Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ καθ' εἷς ἀλλήλων μέλη» (Ὅροι κατὰ πλάτος, ἔρωτ. 7, 2 Migne PG. 31 929. 32, 181). Πάντες ἀποτελοῦμεν διὰ τοῦτο ἀδελφότητα καὶ «ἀλλήλων ἔσμὲν μέλη». Ὅθεν ὄχι μόνον δὲν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα ἀπεσχισμένοι καὶ διηρημένοι, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα ἠνωμένοι καὶ νὰ συμπάσχωμεν καὶ νὰ θεραπεύσωμεν ἀλλήλων τὰ παθήματα καὶ τὰς πληγὰς τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἀπὸ τῆς ὀρθῆς ταύτης ἀφειτηρίας τῆς ἐνότητος ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ τῆς Μιᾶς Ἐκκλησίας δύναται νὰ νοηθῇ ἡ οἰκουμενικὴ πολιτικὴ καὶ δρᾶσις τοῦ Μ. Βασιλείου. Οὗτος ὅμως δὲν ἦτο μόνον θεολόγος καὶ ἄρα θεωρητικὸς τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ὁ πρακτικὸς τῆς Ἐκκλησίας ἡγέτης ὁ γνωρίζων τί θέλει, ὁ ἰθύνων νοῦς καὶ ὁ θεληματικὸς.

Διαθέτων τὴν προνομιακὴν τῶν μεγάλων ἡγετῶν ἱκανότητα τῆς ὀρθῆς ἐκτιμήσεως τῆς καταστάσεως ὡς καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθειαν τὴν περὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, εἶδε μὲ βλέμμα δὲξὺ τὴν κατάστασιν τῶν Ἐκκλησιῶν, σπαρασσομένων ὑπὸ τῶν αἱρέσεων, αἵτινες παρέσυρον καὶ βασιλεῖς, συνέλαβε δὲ καὶ τὰ ὀρθὰ μέσα θεραπείας. Ἐκτὸς τῶν ὑπολειμμάτων τῶν παλαιῶν αἱρέσεων, τῶν μέχρι τοῦ γ' αἰῶνος ἀναφανεισῶν, οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι ἀντιμετώπιζον τότε τὰς νεωτέρας μεγάλας αἱρέσεις, αἵτινες ἐξεπορεύοντο ἀπὸ τὸν ὀρθολογισμόν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν τῶν Ἀντιοχέων θεολόγων. Ἴδου ποῖαι ἦσαν αἱ αἱρέσεις:

1) Ὁ Ἀρειανισμός, ἀρνούμενος τὴν τελείαν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὴν γνωριζομένην μόνον ἐν τῇ Τριάδι. Εἶχε διαιρεθῆ εἰς 3 μερίδας, τῶν Ἀνομοίων, τῶν Ὁμοιουσιανῶν καὶ τῶν Ὁμοίων.

2) Οἱ Μακεδονιανοὶ - Πνευματόμαχοι, οἵτινες ἐθεώρουν, ἀκριβῶς ὡς οἱ Ἀρειανοὶ τὸν Χριστόν, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὡς κτίσμα.

3) Ὁ Ἀπολλινάριος, ὀπαδὸς τῆς Νικαίας, θέλων νὰ ἐπιτύχῃ φιλοσοφικῶς τὴν ἐνότητα τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων ἐν τῷ ἐνὶ προσώπῳ ἢ τῇ μιᾷ ὑποστάσει, ἐξήταζε τὴν ἐνότητα ταύτην, ἤτοι τὴν σχέσιν τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων ὑπὸ τὸ πρῶσμα τῆς τριχοτομικῆς θεωρίας (σῶμα, ψυχὴ, ἄλογος καὶ λογικὴ) τῶν Νεοπλατωνικῶν καὶ ἤρνεῖτο τὴν πληρότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ.

Τὰ θέματα ταῦτα ἀποτελοῦσι τοὺς πρώτους οὐσιώδεις στόχους τῶν θεολογικῶν καὶ τῶν ἐπιστολιμαίων κειμένων τοῦ Μ. Βασιλείου. Ὑποστηρικτῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως τῆς Νικαίας, ἧς ὁ πρόμαχος Μέγας Ἀθανάσιος εἶχεν ἐπιτύχει τὴν νέαν στήριξιν, μάλιστα διὰ τῆς τοπικῆς συνόδου τῆς Ἀλεξανδρείας τοῦ 362 καὶ διὰ τῆς διασπάσεως τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῶν Ἀρειανῶν τ.ἔ. τῶν Ὁμοιουσιανῶν λεγομένων, συνέλαβεν ὀρθότερον τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ τοῦ Ρώμης Δαμάσου καὶ τὰ μέσα ἰάσεως τῆς διηρημένης Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τὴν ἀνάγκην λύσεως τοῦ Σχίσματος τῶν Ὁρθοδόξων τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας. Τοῦτο, ὡς μὴ ὄφελε, διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 330 μέχρι

τοῦ 415 μ.Χ., ἔνεκα προσωπικῶν λόγων καὶ τῆς σφαλερᾶς πολιτικῆς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ρώμης. Ἡ ἄρσις τοῦ ἀπετέλεσεν οὐσιώδη παράγοντα διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῆς Νικαίας ἐν Ἀνατολῇ, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον.

Οὐσιῶδες εἶναι, ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος προηγήθη χρονικῶς ἐν τῇ δράσει ταύτῃ τῶν δύο ἐτέρων μεγάλων φίλων τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ Μελετίου Ἀντιοχείας (330-381), ὡς ἡγέτης τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὃν χρόνον ἡ Κωνσταντινούπολις ὄχι μόνον δὲν εἶχεν ἀναδειχθῆ ὡς πρώτη καὶ μάλιστα ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ, ἀλλὰ καὶ εὕρισκετο εἰς χεῖρας τῶν Ἀρειανῶν. Ἐνεκα τούτων ὁ Μ. Βασίλειος κατὰ τὴν δεκαετηρίδα 370-379 ἦτο ὁ ἀληθὴς ἡγέτης τῆς Ἀνατολῆς, ὡς Μητροπολίτης Καισαρείας καὶ ἔξαρχος τῆς Ἀνατολῆς ἦτο Ἀρχιεπίσκοπος Πόντου, ἠγεῖτο δὲ οὐσιαστικῶς τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀσίας καὶ Ἀνατολῆς, ὡς ἦτο διὰ τὴν Αἴγυπτον ὁ Ἀθανάσιος καὶ διὰ τὴν Δύσιν ὁ μὴ δυνάμενος νὰ συγκριθῆ πρὸς ἀμφοτέρους Πάπας Δάμασος¹.

Ὁ σύγχρονος τοῦ Μ. Βασιλείου Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς (329/30-390) ἤρξατο τῆς γενικωτέρας αὐτοῦ δραστηριότητος μόλις κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ φίλου του, ὅτε ἐκλήθη νὰ στηρίξῃ τὴν Ὀρθόδοξον πίστιν τῆς Νικαίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, προχειρισθεὶς εἰς διάκονον ὑπὸ τοῦ Μελετίου καὶ ὑπὸ τοῦ Φλαβιανοῦ εἰς πρεσβύτερον, τὸ 386, ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔδρασεν ἐπὶ βραχύτατον χρόνον διάστημα ὡς ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως· Νέας Ρώμης (381) ἀπὸ τοῦ 398 μέχρι τῷ 404 μὲ διακοπὰς.

Οὐσιώδης παράγων ἀπέβη διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως καὶ διὰ τὴν στηρίξιν τῆς πολιτικῆς, ἣν συνέλαβε καὶ ἤσκησεν ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ ἀπὸ τοῦ 374 ἀρχιεπίσκοπος τοῦ πρώτου μεγάλου μετὰ τὴν Ρώμην θρόνου τῆς Δύσεως τῶν Μεδιολάνων, ὁ Ἀμβρόσιος. Καὶ τούτου τὴν συνδρομὴν ἐζήτησεν ὁ Μ. Βασίλειος. Ὁ ἱερός ἀνὴρ Βασίλειος ἀνήκει εἰς τοὺς 9 μεγάλους ἡγέτας τῆς ἑλληνικῆς τὴν μορφήν καὶ τὰς δυνάμεις Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῶν χρόνων τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἀκμῆς, τοὺς ἐπιθέσαντας ἀνεξίτηλον καὶ διὰ τοῦτο αἰωνίαν τὴν σφραγίδα των ἐπὶ τῆς Ὀρθοδόξου ἀληθῶς μορφῆς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δ' αἰῶνος, αἰῶνος τῆς ἀκμῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ χριστιανικῶν γραμμάτων. Λέγομεν δὲ 9, διότι εἰς τοὺς 3 ἱεράρχας δέον νὰ προστεθοῦν ὄχι μόνον ὁ Μ. Ἀθανάσιος καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μ. Βασιλείου Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ κράτιστος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας μύστης, ἀλλὰ καὶ οἱ

1. Τοῦτον ὁ Βασίλειος ἐθεώρει κορυφαῖον τῆς Δύσεως, διότι δὲν ἀνεγνώριζε τὸ Πρωτεῖον ἐξουσίας τοῦ Ρώμης. Πρβλ. Ἄδ. Διαμαντοπούλου εἰς «Ἐναίσιμα» Χρυσ. Παπαδοπούλου, οἱ οὐκ ἔστιν εἰδικὸν ἔργον εἰς 2^{αν} ἐκδ.: Τὸ Πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης 1964.

Ἄντιοχεῖς Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ καὶ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας, ἐκ δὲ τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ὁ τελευταῖος τῶν μεγάλων Θεολόγων αὐτῆς († 444). Τούτοις προσθετός ὁ Ἄντιοχείας Μελέτιος, φίλος τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τοῦ Θεοδοσίου Α΄ τοῦ Μεγάλου καὶ τῆς Ὁρθοξίας ὑποστηρικτοῦ, ὁ προεδρεύσας ἐπὶ μικρὸν τῆς Β΄ Οἴκουμ. Συνόδου.

Ὁ Μελέτιος καίτοι δὲν ἀνεδείχθη εἰς συγγραφέα, ὅμως κατέστη, διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ θεληματικότητος, ἐν τῇ πράξει εἰς τῶν κυρίων συντελεστῶν τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Ὁρθοδοξίας. Τοῦτο ἀποδεικνύουν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ μάλιστα ἡ τιμὴ ἣς ἀπήλκυε καὶ παρὰ τοῖς συγχρόνοις ἐπισκόποις τῆς Ἀνατολῆς (379). Ὅθεν οὐδὲν παράδοξον, ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἀθανάσιον τὸν μέγαν ἐπιστολὴν τῷ 371 λέγει, ὅτι ὁ διηρημένος χριστιανικὸς λαὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας «εἰς μίαν συμφωνίαν χοῆ καὶ ἔνωσιν ἔναχθῆναι, πρὸς τὸ δηλῶσαι, ὅτι τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Μελετίῳ δέον τὰ εἰς μέρη πλείονα νῦν διηρημένα συνάψαι». Πληροφορούμενος δὲ ἀπὸ τὸν Ἀντιοχέα Δαρόθεον τὸν πρεσβύτερον περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας ἀναγκαιῶς ἐπισημαίνει «ὅτι καὶ πάση τῇ Ἀνατολῇ δι' εὐχῆς καὶ ἡμῖν τοῖς παντοίως αὐτῷ συνημμένοις ἐπιθυμητὸν αὐτὸν ἰδεῖν τὴν Ἐκκλησίαν διέποντα τοῦ Κυρίου τῇ τε πίστει ἀνεπίληπτον ὄντα καὶ τῷ βίῳ οὐδεμίαν πρὸς ἄλλους ἐπιδεχόμενον σύγκρισιν καὶ τῷ τοῦ παντός, ὡς εἰπεῖν, σώματος τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν προστάναι, τὰ δὲ λοιπὰ οἷον μερῶν ἀποτιμήματα εἶναι».

Ὅθεν οὐδὲν ἄπορον, ὅτι ὁ ἱστορικὸς Σωζομενὸς χαρακτηρίζει τὸν Μελέτιον, θεσπέσιον, πολυθρύλητον παρὰ τῷ λαῷ τῆς Ἀντιοχείας, θεῖον καὶ μέγαν. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνδρὸς ὠδήγησε τοὺς ὀρθοδόξους καὶ τοὺς ὁμοιοουσianoὺς, διότι ἐπίστευεν ἑκατέρω τῶν μερίδων ὅτι ἀνήκει εἰς αὐτούς, νὰ τὸν ἐκλέξουν Ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας. Ἐκφωνήσας ὅμως λόγον ὀρθόδοξον ἐνώπιον τοῦ ὁμοῦ Κωνσταντίου ἐξωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ. Οὕτω τὸ 362 ὑπῆρχον πλέον 3 Ἐπίσκοποι ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀλλ' ὁ Μελέτιος ἐξωρίσθη καὶ ἀπὸ τοῦ 365 μέχρι τοῦ 367, ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ 371 μέχρι τοῦ 377. Ὁ ἀρειανίζων Οὐάλης ἦτο φυσικῶς ἐναντίον του. Ἡ πίστις τοῦ Μελετίου εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ ὁ χαρακτήρ του τῷ προσεπέορσαν τὴν ἀδιάπτωτον φιλίαν τοῦ Βασιλείου. Τούτου ἀπέβη ὁ Μελέτιος ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐν τῷ ἀγῶνι ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὅθεν ἐρμηνεύεται ἡ μεγάλη του φήμη ἐν Ἀνατολῇ.

Ἄλλ' ὁ μέγας παράγων εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ τοῦ 325 ἦτο τὸ Κράτος. Ὁ αὐτοκράτωρ Οὐάλης, ὡς ἀρειανίζων — ὑποστηρικτῆς τῶν Ἀρ. Ὁμοίων — ἦτο διώκτης τῶν ὀρθοδόξων ἀφ' ὅτου μάλιστα ἀπῆλλάγη, μερικῶς μόνον, τοῦ διμετώπου ἀγῶνος πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ Γότθους. Ὁ πλέον

δμως ἀποφασιστικὸς παράγων εἰς τὴν στήριξιν καὶ ἐπικράτησιν τῆς Ὁρθοδοξίας ἀπέβη ὁ Βασίλειος. Τοῦτο συνέβη ἀπὸ τοῦ 364, ὅτε ἐγένετο πρεσβύτερος βοηθὸς τοῦ μητροπολίτου Καισαρείας Εὐσεβίου. Τότε ἡ κατάστασις τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς ἦτο ἀθλία. Ἔζων ἐν ἀληθῆς δρᾶμα, ἕνεκα τῶν διώξεων ὑπὸ τῶν πολιτικῶς ἰσχυρῶν Ἀρειανῶν.

Ὁ Βασίλειος εἰσῆλθε πάνοπλος εἰς τὸν ἀγῶνα. Πλουσία καὶ εὐρεῖα μόρφωσις, ἀποκτηθεῖσα ἐν Καισαρείᾳ, ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Ἀθήναις, μελέτη τοῦ Ὁριγένους, γενομένη ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ἐν τῇ ἐρήμῳ, βαθεῖα μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς παραδόσεως, οἰκογενειακὴ παράδοσις ἰσχυρά, προερχομένη ἀπὸ Γρηγόριον Νεοκαισαρείας τὸν θαυματουργόν, φύσις ἰσχυρά, ἀληθῶς κυριαρχικὴ, τελοῦσα ὅμως ὑπὸ τὴν ροπήν τῆς εὐρύτητος τῆς χριστιανικῆς αὐτοῦ διανοίας, ἠθικῆς καὶ καρδίας, γονιμότης σκέψεως μὲ πλούσιον συγγραφικὸν τάλαντον, τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν, ἰδοὺ τὰ προσόντα τοῦ Βασιλείου. Εἰς ταῦτα προσετέθη πλουσία πείρα, διότι ἐπεσκέφθη τὰ μεγάλα μοναχικὰ κέντρα τῆς Αἰγύπτου, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας, ἔνθα ἐγνώρισε τὸ δρᾶμα τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἔλλειψις κατανοήσεως ἕκ μέρους τῆς Δύσεως ᾗδήγησε τὸν Βασίλειον εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ βοηθήσῃ διὰ νὰ τερματισθῇ τοῦτο. Εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ἴλλυρ. Οὐαλεριανὸν γράφων ὁ Βασίλειος λέγει : ὅτι ὑπάρχει « λιμὸς ἀγάπης ».

* *

Τὸν μέγαν ἀγωνιστὴν διακρίνει, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἐπισκοπικῆς δράσεως, ἱκανότης πρὸς ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῆς καταστάσεως. Εἶναι ἀληθῆς ἠγέτης μὲ οἰκουμενικὸν βλέμμα, συνειδήσιν εὐθύνης καθολικῆς εἰς τὴν οὐσίαν τῆς, καὶ παράδοσιν τῆς ἔδρας τοῦ ἰσχυρᾶν, ἔτι δὲ καὶ συνειδήσιν τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς διὰ τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Ἴδου αἱ προϋποθέσεις τῆς οἰκουμενικῆς τοῦ πολιτικῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων καθορίζει τὴν μεγάλην γραμμὴν καὶ τοὺς σκοποὺς αὐτῆς, ὡς καὶ τὴν ὀρθὴν τακτικὴν, λέγων : « Ἀντιμαχέσθω δὲ τοῖς πᾶσι λογισμὸς ὀρθός, σύμμαχον παρακαλῶν γενέσθαι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, δι' ὃν καὶ τὸ κακοπαθεῖν ἡδὺ καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος ».

Ἐντεῦθεν κατανοοῦμεν τὸ θάρρος του, ἔναντι τῶν ἀρχόντων καὶ μάλιστα τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος. Ἡ ἐπιδιωχθεῖσα ὑποταγὴ τοῦ Βασιλείου εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπὲρ τοῦ Ἀρειανισμοῦ ἀπέτυχε καὶ οἱ διώκται δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιβάλουν χεῖρα ἐπὶ τὸν ἄνδρα. Ὁ ἄρχων Μόδεστος καὶ ὁ Οὐάλης ἠττήθησαν ἠθικῶς ἀπὸ τὸν ἄνδρα.

Καίτοι βαλλόμενος καὶ συκοφαντούμενος ὁ Βασίλειος, ὁ ἀσθενικὸς ἀσκητῆς καὶ θεολόγος, συνεχίζει ἀπτόητος, διὰ συγγραφῶν, ἐπιστολῶν καὶ ταξι-

δίων τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐπιδιώκων τὴν σύμπραξιν τῶν Ὁρθοδόξων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα κατὰ τὴν τριετίαν 370-373 μαρτυροῦν, ὅτι πράγματι ὁ Ἰθύνων νοῦς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ἦτο ὁ Βασίλειος, διότι ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐπηρεάζων καὶ ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ τὴν Δύσιν κατηύθυνε κυρίως τὸ θεολογικὸν μέρος τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Μ. Βασίλειος εἶχε δίκαιον, ὅτι ἡ Δύσις οὔτε τὸ δράμα τῶν Ἐκκλησιῶν, τὰς ὁποίας «λύκοι βαρεῖς ἐν ἐπιφανείᾳ προβάτων... πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τὸ Χριστοῦ ποίμνιον διέσπων», οὔτε ἡ ἀναγκαία λύσις τοῦ Ἀντιοχειανοῦ (ὁ Βασίλειος ἐφρόνει «τί δι' ἂν γένοιτο τοῖς κατὰ τὴν Οἰκουμένην Ἐκκλησίαις τῆς Ἀντιοχείας ἐπικαιρότερον») διὰ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ τῆ πίστει ἀνεπιλήπτου, τοῦ ἐν τῷ βίῳ ἀσυγκρίτου καὶ τῆς πλειοψηφίας τῶν Ὁρθοδόξων τοῦ Ἀντιοχείας προεστῶτος Μελετίου, ἠδύναντο νὰ λυθοῦν ἄλλως ἢ διὰ τῆς ὁμοψυχίας καὶ τοῦ συνασπισμοῦ τῶν Ὁρθοδόξων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Τὰ σχέδια ταῦτα τοῦ Βασιλείου ἦδη ἀπὸ τοῦ 368, ὅτε ἦτο εἰσέτι πρεσβύτερος, συλληφθέντα ἐτέθησαν ἐνεργώτερον εἰς ἐφαρμογὴν ἀπὸ τῆς εἰς ἐπίσκοπον Καισαρείας ἀναδείξεως (370). Ἀπευθυνόμενος τῷ 371 πρὸς τὸν «πεπειραμένον» καὶ μεριμνῶντα διὰ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν εὐστάθειαν ἐν τῇ πίστει, Μ. Ἀθανάσιον ἔλεγε: «μίαν ἐπέγνων ὁδὸν βοήθειας ταῖς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαις τὴν παρὰ τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων σύμπνοιαν» (Ἐπιστ. 66 καὶ 69). Ἐπικαλούμενος τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως ἔγραφε πρὸς τὸν Πάπαν Δάμασον: «Ἀρχαίας ἀγάπης θεσμούς ἀνανεοῦσθαι καὶ Πατέρων εἰρήνην... Τί γὰρ ἂν γένοιτο χαριέστερον ἢ τοὺς τοσοῦτω τῷ πλήθει τῶν τόπων διηρημένους τῇ διὰ τῆς ἀγάπης ἐνώσει καθορᾶν εἰς μίαν μελῶν ἁρμονίαν ἐν σώματι Χριστοῦ δεδόσθαι;» Ἄλλ' «ἡ μεγάλῃ χειμῶνι καὶ κλύδωνι κατασειομένη... ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας Ἀρείου», Ἀνατολή, ματαίως ἐζήτει διὰ τοῦ Βασιλείου βοήθειαν (Ἐπιστολὴ 70), διότι ἡ πρόσκαιρος δι' ἐπιστολῶν ἢ ἐπισκέψεων Δυτικῶν παραμυθία εἰς οὐδὲν πρὸς πραγμάτων τοῦ μεγαλοφυοῦ σχεδίου τοῦ Βασιλείου κατέληγε. «Κινήθητε πρὸς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν», ἔγραφε τοῖς Δυτικοῖς. «Λάβετε ζῆλον εὐσεβείας, ἐξέλεσθαι ἡμᾶς τοῦ χειμῶνος» (Ἐπιστολὴ 90).

Γράφων ἐπιστολὰς πρὸς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἰταλίας καὶ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας, ὡς ἀδελφούς, καὶ τῶν Μεδιολάνων Ἀμβροσίον καὶ εἶτα πρὸς τὸν Πέτρον Ἀλεξανδρείας, διάδοχον τοῦ Ἀθανασίου, ἀπὸ τῷ 373, πρὸς ἄρχοντας καὶ ἄλλα πρόσωπα καὶ ταξειδεύων ἠγωνίζετο, ὡς ἄλλος Παῦλος, μετὰ τοῦ Μελετίου, τοῦ Εὐσταθίου Σεβαστείας καὶ Εὐσεβίου Σαμοσάτων τῆς Ἀρμενίας ὑπὲρ τῆς πίστεως τῆς Νικαίας, ὡς ἠγούμενος τῆς μεγαλυτέρας καὶ πρώτης τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀσίας ὁ Βασίλειος, βαλλόμενος καὶ συκοφαντούμενος «ἐνεφανίζετο ὡς κοινὸς κηδεμὼν καὶ προστάτης» τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ 9 ὅλα ἔτη. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐμερίμνα διαρκῶς καὶ

διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀρμενίας, ἐξηρητημένης ἀπὸ τὴν Καισάρειαν. Εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ παρόντος λόγου θὰ πρέπη ν' ἀφήσωμεν πλουσίως τὸν ἴδιον Βασιλείου νὰ διμιλῆσῃ. Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει περὶ αὐτοῦ « τῆς δὲ περὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἀνδρὸς κηδεμονίας καὶ προστασίας πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα γνωρίσματα, παρηρησία πρὸς ἄρχοντας — ἐννοεῖ τὸν Οὐάλεντα καὶ τὸν ἄρχοντα Μόδεστον — τοὺς τε ἄλλους δυνατοτάτους τῆς πόλεως, διαφορῶν λύσεις ».

Ὁ ἀκούρατος καὶ ἀσθενὴς ἀσκητῆς καὶ πάντοτε μέγας θεολόγος Βασιλείου μαρτυρεῖ περὶ ἑαυτοῦ λέγων « ἡ τοῦ σώματος ἀρρωστία καὶ ἡ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιμέλεια κατέχει με » (Ἐπιστ. 76). Ἄλλ' ἢ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Ρώμη δὲν τὸν κατενόουν καὶ διὰ τοῦτο δὲν τὸν ἐβοήθησαν. Τὸ ἐν διαρκεῖ ἐγγηγόρσει οἰκουμενικὸν πνεῦμα καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν ἀπεγοητεύετο καὶ αὐθις ἐπανήρχετο τῇ ἐνισχύσει τῶν φίλων εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Τίποτε δὲν παρέλειψε διὰ νὰ κερδίσῃ τοὺς πάντας, ὑπὲρ τῆς μεγάλης ὑποθέσεως τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Οἰκουμένης. Ὁ κληθεὶς « Ρωμαῖος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων » Βασιλείου, ὑποδεικνύων μὲ σοβαρότητα καὶ δύναμιν, ἀληθῶς ρωμαϊκὴν, τὸ σφάλμα τῆς Ρώμης καὶ Ἀλεξανδρείας, αἰτινας ἀνεγνώριζον τὸν Παυλίνον τῆς Ἀντιοχείας, ἀντὶ τοῦ Μελετίου, ἐξήτει *μέχρι τοῦ θανάτου του (379)* τὴν ἔλευσιν δυτικῶν ἐπισκόπων, διὰ νὰ διαπιστώσουν τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων του. Ὅταν ἀπέθανεν ὅμως ἀφῆκεν ἱκανοὺς ἱεράρχας καὶ παρέδωκε τὴν σκυτάλην τοῦ ἀγῶνος εἰς τὸν Μελέτιον, μὲ συνεργὸν τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν.

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας ἀναφερομένας εἰς τὸ πρῶτον μέγα, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Βασιλείου (τῷ 379), ὅτε ἦτο 49 μόλις ἔτων, γεγονός τοῦ 379, τοὔτέστιν εἰς τ' ἀφορῶντα εἰς τὴν συγκρότησιν καὶ ἐπιτυχίαν τῆς μεγάλης Συνόδου ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπὸ τὸν Μελέτιον. Αὕτη ἀπέτέλεσε τὸν πρῶτον μέγαν θριάμβον τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ Μεγ. Βασιλείου καὶ τοῦ Μελετίου καὶ τὸ προοίμιον τοῦ τελικοῦ θριάμβου, ὃ ὁποῖος ἦτο καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας. Οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν Β' ἐν Κωνσταντινουπόλει Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (381), ποῦ ἀποτελεῖ τὸν τελικὸν θριάμβον τοῦ Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Μελετίου, οὐδὲ εἰς τὰ κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, τὸ ὁποῖον συνέταξεν αὕτη, καὶ περιέχει τὴν πίστιν Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τρόπον τέλειον. Πρόκειται περὶ ἐξόχου δημιουργήματος τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Ἡ αὐστηρὰ κλεψύδρα τοῦ βήματος τούτου δὲν ἐπιτρέπει ἐπίσης τὴν ἐξέτασιν καὶ τοποθέτησιν τοῦ οἰκουμενικοῦ ἔργου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου εἰς τὰ γενικώτερα πλαίσια τῆς ἱστορίας τοῦ 4ου αἰῶνος, ἥτοι μιᾶς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτέθησαν αἱ βάσεις καὶ προϋποθέσεις τῆς μεταμορφώσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας εἰς Βυζαντινὴν Χριστιανικὴν καὶ Ἑλληνικὴν, μὲ ψυχὴν τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον. Ἀλλὰ πρέπει νὰ λεχθῇ

ἐνταῦθα, ὅτι τὸ γνήσιον οἰκουμενικὸν πνεῦμα καὶ τὴν συνείδησιν εὐθύνης διὰ τὴν μεταβίβασιν τούτου εἰς τὸν νέον φορέα τῆς ἐνότητος τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας, τοὔτεστι τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον, μετεβίβασαν ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Γρηγόριος καὶ οἱ Ἄντιοχεῖς Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Οὗτοι ἀπέβησαν φορεῖς τῆς διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Βασίλειος εἶχε γνήσιον οἰκουμενικὸν πνεῦμα καὶ διὰ τοῦτο ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης τὸν παραβάλλει, δικαίως, πρὸς τὸν Παῦλον καὶ διότι ἡ ἔκτασις καὶ τὸ βάθος τῆς σκέψεως καὶ μερίμνης του διέπονται ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἀληθείας, ἡ ὁποία εἶναι, ὡς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, « τομωτέρα ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον » (ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς).

Αὐτὸ ἦτο τὸ μέγα ὄπλον τοῦ Παύλου ἀλλὰ καὶ τοῦ Βασιλείου καὶ διὰ τοῦτο τελικῶς ἐνίκησεν ἡ Ὁρθοδοξία.

Ἐπισκοποῦντες τὸ ἔργον τοῦ ἐορταζομένου Ἱεράρχου παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ Βασίλειος ὑπῆρξεν ὁ πρὸ τῶν Ἑλλήνων Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν Πατριάρχης τῆς Ἀνατολῆς, ἀτυχῶς διὰ μικρὸν χρονικὸν διάστημα.

Ἄκαυπτος ὡς ὁ Παῦλος εἰς τοὺς μεγάλους σκοπούς, τοὺς ὁποίους δρεῖλει νὰ ἔχη ἡ οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία, ἦτο καὶ παραμένει μέχρι σήμερον ὑπόδειγμα οἰκουμενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡγέτου, ἀληθὲς πρότυπον διὰ τὴν ἐποχὴν του καὶ διὰ πᾶσαν ἐποχὴν, διότι πράγματι ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος μετὰ τὸν Παῦλον, ὁ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀσκήσας οἰκουμενικὴν ἐκκλησιαστικὴν καθοδήγησιν, ὡς ὀργανικὸν στοιχεῖον καὶ ἐπακόλουθον τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Ποτὲ πρότερον μετὰ τὸν Παῦλον δὲν συνυπῆρξαν εἰς τὸ ἀσθενικὸν σῶμα ἑνὸς ἀσκητοῦ θεολογικῆ καὶ φιλοσοφικῆ μόρφωσις εἰς βάθος καὶ πλάτος ταυτοχρόνως μὲ εὐστροφον οἰκουμενικὴν σκέψιν καὶ συνεπῆ πρᾶξιν, ἐδραζομένην ἐπὶ τῆς εὐρύτητος τῆς χριστιανικῆς καρδίας, ὑπακουούσης εἰς τὸν νόμον τῆς ἀγάπης, ὡς ὑπῆρξαν καὶ συνεδυσάσθησαν εἰς τὴν μεγάλην μορφὴν τοῦ ἐξάρχου τοῦ Πόντου Βασιλείου, ἐπισκόπου Καισαρείας. Ἡ δύναμις τοῦ πνεύματος τοῦ ἀφωσιωμένου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ δεξιότης τῆς ἀντιλήψεως, ἡ ἰσχυρὰ θέλησις διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν μεγάλων σκοπῶν τῆς οἰκουμενικῆς του πολιτικῆς, ἦσαν ἀντιστρόφως ἀνάλογα πρὸς τὰς ἀσθενεῖς σωματικὰς του δυνάμεις. Τὸ ἀληθὲς μέγεθος τοῦ ἀνδρὸς καθίσταται φανερὸν τότε, ὅταν ἐξετάσῃ τοῦτον ὁ ἱστορικός, ἐν συναφείᾳ πρὸς τοὺς σκληροὺς πνευματικὸς καὶ ἠθικοὺς ἀγῶνας μιᾶς κρίσιμου ἐποχῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατενόησεν ὁ Βασίλειος κατὰ τρόπον μοναδικὸν τὸν ὀρθὸν ρόλον του ὡς ἡγέτου ἐν Ἀνατολῇ καὶ ὑπέδειξεν εἰς τοὺς ἐπισκόπους τὴν ὀρθὴν οἰκουμενικὴν τοποθέτησιν καὶ ἐδύνην τῆς ἀποστολῆς των. Δὲν ἐνδιεφέρετο μόνον διὰ τὴν Καισαρείαν οὐδὲ διὰ τὴν Ἐξαρχίαν μόνον τοῦ Πόντου. Ἡ μέριμνά του

ἦτο διαρκῆς διὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας. Ἦμπορεῖ νὰ εἶναι ἀληθές, ὅτι ὡς ἐκκλησιαστικὸς πολιτικὸς δὲν ἐδείκνυε τὴν αὐτὴν ἀπαρσάλευτον δομὴν, οἷαν ὁ Ἄθανάσιος ὡς θεολόγος, δὲν κατεῖχε τὴν συστηματικὴν ἀρμονίαν καὶ πολυμέρειαν τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ του Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ὡς μοναχὸς τὸν ἐκλεπτισμένον ἐξευγενισμόν μερικῶν μεταγενεστέρων Μυστικῶν, ἀλλ' ὡς ἐκκλησιαστικὸς πολιτικὸς ἦτο ἀνώτερος ὄλων.

Ἀπὸ τὴν Καισάρειαν ἔβλεπε τὸ ὅλον καὶ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς στιγμῆς διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Περιεσκόπει μὲ οἰκουμενικὸν βλέμμα καὶ αἴσθημα καὶ μὲ συνειδήσιν βαθείας εὐθύνης τὰς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην χριστιανικὰς Ἐκκλησίας. Ἡ Ὁρθοδοξία καὶ ἡ ἐνότης, ἡ εὐστάθεια αὐτῶν ἦσαν ὑποκείμενα τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ μερίμνης. Ἡ καρδία του ἔπαλλε δι' αὐτάς. Ἔνεκα τούτων ὑπῆρξε πρόδρομος καὶ ὑπόδειγμα τῶν μεγάλων οἰκουμ. Πατριαρχῶν, ἀληθῆς ἱεροφάντης τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας. *Ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐπειδὴ εἶναι εἰς τὴν φύσιν τῆς παγκόσμιος ὑπέρκειται τόπων - χρόνων καὶ πολιτισμῶν.* Ὅθεν ὀφείλει ν' ἀσκῆ οἰκουμενικὴν ἐκκλ. πολιτικὴν, θεμελιουμένην εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀγάπην. Τοῦτο ὑπεθυμίζει σήμερον μάλιστα ἡ μορφή καὶ τὸ ἔργον τοῦ Μ. Βασιλείου, ὡς μαρτυροῦν ἰδίᾳ αἱ ἐπιστολαὶ του. Ὑποδεικνύει ὁ Βασιλείος εἰς τοὺς ἡγέτας τῶν Ἐκκλησιῶν, μάλιστα σήμερον, ὅτι ὀφείλουν ὄχι μόνον νὰ διαφυλάσσουν τὴν ἐνότητα τῆς ἰδίας αὐτῶν Ἐκκλησίας ἐν τῇ ταυτότητι πρὸς τὴν ἰδεωδὴ πρώτην Ἐκκλησίαν τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ νὰ ἔχουν οἰκουμενικὴν τοποθέτησιν, σκέψιν καὶ πράξιν, διότι τοῦτο ὑπαγορεύει ὁ νόμος τῆς ἀγάπης, ὁ ἀκατάλυτος καὶ αἰώνιος νόμος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Εὐαγγελίου του, ἐφ' ὅσον τούτων εἶναι φύλαξ ἅμα καὶ κήρυξ ἡ Ἐκκλησία. Ποιμὴν ψυχῶν, χριστιανὸς θεολόγος, ἀσκητὴς εἰς τὴν φύσιν του, παραμένει καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς ἡγέτης ὁ ἴδιος, ἀληθὲς πρότυπον ἐπισκόπου ἅμα καὶ ἡγέτου διὰ πᾶσαν ἐποχὴν καὶ μάλιστα τὴν σημερινήν. Διότι τὸν διέκρινεν ἐξ ἀρχῆς ἡ ἱκανότης διὰ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ σταθερότης εἰς τὴν χαραχθεῖσαν ὀρθὴν γραμμὴν, ἀλήθειαν τῆς πίστεως, ἐν τοῖς πράγμασι ἔτι δὲ καὶ ἀντίληψις, ὅτι ἡ εὐθύνη τῶν ἡγετῶν τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος, διότι Μίαν ἴδρυσεν καὶ μίαν ἠθέλησεν, ὡς κιβωτὸν τῆς σωτηρίας, τὴν Ἐκκλησίαν του ὁ Χριστός. Ἴδου τί διδάσκει εἰς ἡμᾶς ὁ Μέγας Βασιλείος. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχῶν καὶ ἰδεῶν τοῦ ἐκκλ. ἡγέτου Βασιλείου τοῦ Μεγάλου ἄς ἐπισκοπήσωμεν τὴν ἐν τῷ παρόντι θέσιν ἡμῶν διὰ βραχυτάτων.

Διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς εἰσῆλθεν ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὴν περίοδον τῶν ραγδαιοτάτων ἐξελίξεων τῆς καθόλου ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐν τῷ ὀποίῳ κινδυνεύει ν' ἀνατραπῆ ἡ ἀναγκαία ἰσορροπία μεταξὺ τεχνικῶν καὶ πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν στοιχείων.

Εἰς τὴν νέαν ταύτην τῆς παγκοσμίου ἱστορίας περίοδον — εὐρισκόμεθα

εἰσέτι εἰς τὸ μεταβατικὸν στάδιον— ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ μεταξὺ αὐτῶν πρώτη ἡ Καθολικὴ Ὁρθοδοξία, διὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλ. Θεολογίας, παρὰ τὴν κρισιμότητα τὴν τοπικὴν καὶ χρονικὴν εἰς ἣν εὐρισκόμεθα, κατενόησαν τὰ μηνύματα τῶν καιρῶν καὶ συνέλαβον ὀρθῶς τὴν οἰκουμενικὴν τῶν ἀποστολῆν. Ἡ ὀρθὴ ἐκτίμησις τῆς καταστάσεως τοῦ κόσμου καὶ ἡ θέσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπιβάλλει ν' ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι ὁ διηρημένος Χριστιανισμὸς τοῦ 30% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς ἀπειλεῖται ἀπὸ θανασίμους κινδύνους, τώρα ὅτε καὶ αἱ περὶ κόσμου θεωρίαι ὑφίστανται οὐσιώδεις ἀλλοιώσεις. Ἡ ἠθικὴ ἐνότης καὶ τὸ πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν ὕψος τοῦ Οἴκου. Χριστιανισμοῦ εἶναι ἀνάγκη νὰ διαφυλαχθοῦν δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὸ μέλλον τοῦ κόσμου.

Κληρονόμοι ἡμεῖς μιᾶς κληρονομίας οἰκουμενικῶν ἀξιῶν τόσον ἐξ ἐπόψεως ἑλληνικῆς πνευματικῆς ὅσον καὶ ἐξ ἐπόψεως ἠθικῆς καὶ χριστιανικῆς, ὡς τὴν ἔζησαν καὶ παρουσίασαν οἱ τρεῖς ἱεράρχαι, ζῶντες σήμερον ραγδαίαν παγκόσμιον ἱστορικὴν ἐξέλιξιν, οἷαν οὐδεμία γενεὰ πρὸ ἡμῶν ἔζησε, δέον νὰ κατανοήσωμεν, ὅτι αἱ εὐθῆναι μας εἶναι μεγάλαι καὶ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογοι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς χώρας μας. Εἰδικῶς αἱ εὐθῆναι τῆς Ἑλλάδος— κοινὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἡγεσίας— ἕνεκα τῶν εἰδικῶν ἀπὸ 50ετίας περίπου ἐξελίξεων ἐν τῷ Ἀνατολικῷ κόσμῳ εἶναι *πανελλήγριοι, πανορθόδοξοι καὶ οἰκουμενικαί*. Καὶ ἡ μεγάλη αὕτη ἀλήθεια πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται ἔστω καὶ ἂν διερχόμεθα ἡμέρας κρίσεως ἐσωτερικῆς, ἢ ὅποια πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ὑπερνηκῆ. Ἡ βαθεῖα αἴσθησις τῆς συνειδήσεως τῆς χριστιανικῆς καὶ ὀρθοδόξου εὐθύνης μας ἀποτελεῖ ἀνάγκην ζωτικὴν, διὰ τὴν ὀρθὴν δρᾶσιν πρὸς ἐπιβίωσίν μας ἐν τῷ ὑπὸ μεταμόρφωσιν κόσμῳ. Ἡ ἐπιταγὴ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς « ἵνα πάντες ἐν ὧσιν », ὡς κατηγορηματικὴ προστακτικὴ, ἀποτελεῖ ζωτικὴν ἀνάγκην διὰ τὸν Χριστιανισμόν, εἰς τὸν ὅποιον πρωτοπορικὴ πρέπει νὰ παραμείνη ἡ θέσις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὡς κληρονόμου τῆς γνησιότερας οἰκουμενικῆς καὶ φιλελευθέρως παραδόσεως τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαιτέρως τῶν τριῶν ἱεραρχῶν. Ὑπήρξαμεν, ὡς κληρονόμοι τοῦ οἰκουμενικοῦ πνεύματος, τῆς Ἀρχηγόνης Ἐκκλησίας καὶ εἰδικώτερον τοῦ Παύλου, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, πρῶτοι εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν, παρὰ τὰς δυσκολίας καὶ τὰ προβλήματα, ἅτινα μᾶς βασανίζουν εἰς τὴν τραγικὴν πλὴν ἔνδοξον αὐτὴν γωνίαν τῆς γῆς.

Ἡ ἑορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ μάλιστα τὸ οἰκουμενικὸν πνεῦμα καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ Βασιλείου ἔστω ὡς ἀφορμὴ νὰ ἐξετάσωμεν ἐκ νέου τὴν θέσιν καὶ ἀποστολὴν μας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ. Ἐνώπιον τῶν παγκοσμίων ἐξελίξεων εἶναι δυσχερὴς μὲν ἡ θέσις μας ὡς μικρᾶς χώρας, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα κυρίως τῶν ἀδυναμιῶν μας. Ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ παραδειγματισθῶμεν ἀπὸ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργον τοῦ Βασιλείου, ὁ ὁποῖος ἀσθενῶν καὶ

βαλλόμενος, διετέλει ἐν διαρκῇ ἐγρηγόρσει ἀπὸ τὴν συνείδησιν τῆς χριστιανικῆς ἠγετικῆς του εὐθύνης διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας μας, ὡς τῆς μεγαλύτερας τῶν ἑλληνικῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ζώσης ἐν ἔλευθέρῳ δημοκρατικῷ πολιτεύματι, εἶναι θέσις μεγάλης καὶ ἀναποφεύκτου εὐθύνης, δι' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐκληρονομήσαμεν καὶ ἐκπροσωποῦμεν ἐν τῷ Ὁρθοδόξῳ καὶ ἐν γένει τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ τῆς Οἰκουμένης. Εἴμεθα ἐκπρόσωποι τοῦ γνησιωτέρου καὶ φιλελευθερωτέρου οἰκουμενικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐκληροδότησεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἀντιόχεια εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, ὁ Παῦλος καὶ οἱ δύο Καππαδόκαι καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Εἰσελθόντες εἰς διάλογον πρὸς τὸν Προτεσταντισμὸν εἰς τὴν οἰκουμηνικὴν κίνησιν πρῶτοι, ἀκριβῶς διότι εἴμεθα κληρονόμοι τοῦ γνησιοῦ οἰκουμενικοῦ πνεύματος τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῶν τριῶν ἱεραρχῶν καὶ τοῦ πρώτου ἀσκήσαντος οἰκουμηνικὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν Βασιλείου, ζῶμεν εἰς ἕνα ἄλλον ριζικῶς διάφορον τοῦ Βασιλείου κόσμον, εἰς τὸν ὁποῖον ὅμως τὸ πρόβλημα τῆς ἐνώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι παμμέγιστον καὶ πολὺ δυσχερέστερον ἢ τότε, ἔνεκα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀποξενώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ Κύριος, ὅμως, ἠθέλησε νὰ ἀνοίξῃ ὁδὸς διὰ τὴν προσέγγισιν καὶ ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐκεῖ ὅπου ἐφαίνετο τοῦτο ἀδύνατον. Ἀναμφιβόλως ἀποτελεῖ παρήγορον γεγονός, ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐταλαιπώρει καὶ ἔθλιβε βαθύτατα τὸν Βασίλειον, τώρα ἡ Ρωμαϊκὴ Δύσις εἰσῆλθεν ἐπὶ τέλος πρὸς τὴν πορείαν, ἡ ὁποία ἤνοιξεν ἀπὸ τὴν οἰκουμηνικὴν κίνησιν, τὴν ὀδηγοῦσαν εἰς τὴν προσέγγισιν καὶ συνεργασίαν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου, τὴν ἀμοιβαίαν γνωριμίαν καὶ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐν ἀπωτάτῳ μέλλοντι ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ διαλόγου τῆς ἀγάπης πρέπει νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἄρσιν τῶν μεγάλων ἐμποδίων, ποὺ παρακωλύουν τὴν ἔναρξιν τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου. Εἶναι εὐτύχημα, ὅτι ἡμεῖς σήμερον ὄχι μόνον δὲν δυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν, ὡς ὁ Βασίλειος, περὶ «δυτικῆς ὀφρῦος», οὐδὲ νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἐπίσκοποι «τὸ ἀληθὲς οὔτε ἴσασι οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται... οὔτε τὴν ὁδόν, δι' ἧς μανθάνοιεν καταδέχονται». Τουναντίον δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, καὶ τοῦτο θέλομεν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι οἱ ἐν τῇ Δύσει κεχωρισμένοι ἀδελφοὶ τώρα τὴν ἀλήθειαν θέλουσι νὰ προσεγγίσωσι καὶ νὰ γνωρίσωσιν ἀκριβέστερον τοὺς θησαυροὺς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τοῦτο εἶναι ἐν ἑκ τῶν νέαν βαρυσημάτων καὶ ἐκπληκτικῶν γεγονότων, ὁ νέος σταθμὸς εἰς τὴν πορείαν τοῦ ὑπὸ τὴν ῥοπὴν τῆς ρωμαϊκῆς παραδόσεως τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ νομικοῦ πνεύματος τελούντος Ρωμαϊκοῦ Καθολικισμοῦ. Ἡ ἐκπληκτικὴ μορφή τοῦ Ἰωάννου ΚΓ' καὶ τοῦ διαδόχου του Παύλου τοῦ Σ', ἔφερον εἰς τὸ μέσον τὴν Β' Βατικανὴν Σύνοδον καὶ τὴν δι' αὐτῆς βραδείαν μὲν ἀλλὰ εἰρηνικὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλη-

σίαν. Διὰ ταύτης φαίνεται ὡς νὰ ἐπέρχεται ἀνανέωσις τοῦ μονολιθικοῦ ταύτης Ὁργανισμοῦ. Ἡνοίγη ἔν παράθυρον πρὸς τὸν κόσμον, ὅπερ εἶναι δύσκολον νὰ κλείσῃ. Αἱ ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος 17 ἐτῶν ἐπελθοῦσαι μεταβολαί, τόσον ἔναντι τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, ὅσον καὶ ἔναντι τῶν ἐσωτερικῶν προβλημάτων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, οἷα ἡ μεταρρῦθμισις εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς λατρείας, ἡ δημιουργία συνόδου πλησίον τοῦ Πάπα — τὸ ἀλάθητον παραμένει τὸ μέγα προβληματικὸν σημεῖον ὄχι μόνον δι' ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν — ἡ μεταρρῦθμισις τῆς Παπικῆς Αὐλῆς (τῆς περιωνύμου Κουρίας) καὶ μάλιστα δὲ ἡ θέσις ἔναντι τῶν παγκοσμίων κοινωνικῶν προβλημάτων, ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν σήμερον τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, ὅπερ εἶναι ἀρχαῖον ὅσον καὶ ἡ Ἐκκλησία μας, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἀρχαιότερα τοῦ κόσμου καὶ ὁ φορεὺς τοῦ ἀληθοῦς οἰκουμενικοῦ πνεύματος, πνέει καὶ εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Δύσιν, διὰ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἰσχὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος. Οὕτω θὰ εἶναι δυνατὸν εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον ὁ διάλογος τῆς ἀγάπης ν' ἀποβῆ καρποφόρος καὶ νὰ προετοιμασθῆ ὁ θεολογικός, ὁ διάλογος τῆς ἀληθείας. Αὐτὸς εἶναι ὁ οὐσιωδέστατος χαρακτηρισμὸς, ὃν ὀφείλομεν νὰ δώσωμεν ἀπὸ τοῦδε, διὰ νὰ γίνῃ συνείδησις εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Δύσεως καὶ παρ' ἡμῖν περὶ τίνος ἀκριβῶς πρόκειται.

Εἰς τὸν διάλογον τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι μόνον ὁ Κύριος καὶ ὁ Παῦλος οἱ ὄδηγοί μας, ἀλλὰ καὶ οἱ γνησιώτατοι μαθηταί του, οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι καὶ μάλιστα ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ πρῶτος μετὰ τὸν Παῦλον μέγας ἡγέτης τῆς Ἀρχ. Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἀσκήσας οἰκουμενικὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν. Ὁπλον τοῦ μέγα καὶ ἀνυπέρβλητον εἰς δύναμιν ἦτο ἡ ἀλήθεια, ἡ περιεχομένη ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἠγωνίσθη ματαίως. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ὁρθοδοξία σήμερον ὄχι μόνον δὲν φοβεῖται τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τῶν ἐπιμάχων ἑνωτικῶν προβλημάτων τῆς πίστεως, ὡς περιέχεται αὕτη ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας, τῆς ἀδαιρέτου καὶ γνησίως οἰκουμενικῆς, τῶν 7 Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀλλ' ὅλως τοῦναντίον αὕτη εἶναι τὸ κύριον ὄπλον τῆς εἰς τὸν οἰκουμενικὸν διάλογον τῆς ἀληθείας, ὡς ἦτο καὶ διὰ τὸν Μ. Βασίλειον. Ἐὰν μάλιστα λύσωμεν τὰ προβλήματά μας, ἐν οἷς καὶ τὸ βαρυσήμαντον τοῦ προγραμματισμοῦ μὲ μακρὰν προοπτικὴν, διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς πρωτοβουλίας, ἥτις ἀνήκει φυσικῶς εἰς τὸν κληρονόμον τοῦ ἀρχαίου καὶ γνησίου οἰκουμενικοῦ πνεύματος τῆς Ὁρθοδοξίας (μάλιστα τῆς Ἑλληνικῆς), ὡς καὶ τὸ μέγιστον τῆς μορφώσεως τοῦ κλήρου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν εἰδικῶν στελεχῶν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τὸ ἔλυσεν ἡ Ἀρχαία Ἑλληνικὴ καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, τότε ἡ διεξαγωγή τοῦ διαλόγου τῆς ἀληθείας, ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα του, δὲν θὰ εἶναι δυσχερῆς. Τούτου δὲ τοῦ σπουδαίου παραγοντος πρέπει νὰ ἔχωμεν συνείδησιν καὶ μᾶς τὸ ὑπενθυμίζει κατ' ἐξοχὴν ἡ

οικουμενική πολιτική τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἡ Ἀρχαία Ἑλληνική καὶ Καθολική Ἐκκλησία διὰ τῶν δύο περιωνύμων καὶ παγκοσμίου φήμης Σχολῶν της, τῆς Ἀλεξανδρινῆς καὶ Ἀντιοχειανῆς, οἵτινες ἀσκοῦν ροπήν μέχρι τοῦ παρόντος, ἔλυσε τὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως καταλλήλων στελεχῶν κληρικῶν της, εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν ὁποίων ὁ Βασίλειος ἐστήριξεν ὡς στύλους τῆς ἀληθείας τὴν Ὀρθοδοξίαν. Εἰς αὐτὰ τὰ στελέχη, τοὺς φορεῖς τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς της ἀκμῆς, ἐνεπιστεύθη καὶ ἐκληρονόμησεν ὁ Βασίλειος τὸ οικουμενικὸν ἔργον του, μὲ τὸ ὄπλον τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας περὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα.

Ἡ ἀλήθεια τῆς Ὀρθοδοξίας θὰ πρέπει ν' ἀποτελέσῃ εἰς τὴν κρίσιμον περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθεν ὁ κόσμος καὶ ἡ ἐνότις τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸ ὄπλον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, διότι ἀπὸ τὴν εἰλικρινῆ ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας ἐν τῇ ἐνότιτι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἡ καρποφόρος διεξαγωγή τοῦ διαλόγου, ἀλλὰ καὶ ἡ τελικὴ ἐπίτευξις τῆς Ἑνώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἀπωτάτῳ μέλλοντι. Αὕτῃ εἶναι ἡ μεγάλη ἐλπίς μας διὰ τὴν διάσωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία δὲν ἐγνώρισεν ἀνωτέραν θρησκείαν μὲ τὴν παγκόσμιον ἀκτινοβολίαν, πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν, ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Χριστὸς καὶ οἱ γνήσιοι μαθηταὶ του καὶ μάλιστα ὁ Παῦλος, οἱ τρεῖς Καππαδόκαι, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ ἡ ἀτελεύτητος σειρά τῶν μεγάλων Ἑλλήνων Ἱεραρχῶν, ἐν οἷς διαλάμπει Βασίλειος ὁ Καισαρείας, ὁ ὄντως μέγας ἡγέτης τῆς Ὀρθοδόξου Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας

Σημείωσις. Ὁ παρὼν λόγος δημοσιεύεται ἐνταῦθα ὡς ἐξεφωνήθη μὲ ὀλίγιστας προσθήκας. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Πανεπιστημίου θὰ εἶναι πληρεστερά. Βιβλιογραφίαν ἴδε παρὰ L. Vischer, Basilius der grosse, 1953. Hans von Campenhausen, Die Griechische Kirchenväter, 1956², σ. 86 - 100. Ἑλληνιστὶ πραγματεία ἀρχαιῶν δὲν ἐξετάζουν τὴν παροῦσαν πλευράν. Πρβλ. Βασίλειος, εἰς τὴν Θερησκευτικὴν καὶ Ἠθικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν. Ἀρχιμ. Καλλίστου, Ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ βίος καὶ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ν. Σιών), ἐν Ἱεροσολύμοις 1944. Ὁ ἐπιτάφιος εἰς τὸν Μ. Βασίλειον τοῦ Γρηγ. τοῦ Θεολόγου παρὰ Migne 36, 496 - 606 καὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης εἰς τὸν Μ. Βασίλειον παρὰ Migne 46, 78 - 818. Τοῦ αὐτοῦ, Βίος τῆς δσίας Μακρίνης ἀδελφῆς ἀμφοτέρων, αὐτόθι, 965 - 968. Μπαλάνοῦ, Πατρολογία, 1930, σ. 289 - 304. B. Altaner, Patrologie⁶, 1960, σελ. 258 - 266. Τὰς σχέσεις πρὸς τὴν Δύσιν διεπραγματεύθη ὁ Schäfer, Basilius des grossen Beziehungen zum Abendlande, 1909. Πρόκειται περὶ σπουδαίας πραγματείας. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Μ. Βασιλείου: παρὰ Migne, Ἑλλην. Πατρολογία (P.G.), τόμος 32. Ὁμοίως εἰς τὴν Collection des Universités de France publ. sous le patronage de l'Association Guillaume Budé: Saint Basile, Lettres. Tome I. Texte établi et traduit par Yves Courtonne, Paris 1957 (ἐπιστολαὶ 100). Tome II, 1961, ἐπιστολαὶ 101 - 218. Πρβλ. καὶ τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, τὰ εὕρισκόμενα Ἄπαντα, Paris 1839, τόμους 2 - 8.